

יד
מדרו"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש
וישליח
כסלו התשפ"ד בשל"ה
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בעניין מאמר הגמ' הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, ביאור הפסוק [בסוף פר' ויצא] וַיֵּקֶב הַלֵּךְ לְדַרְכּוֹ וְגו' וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מְחַנְיָם, ועל פי זה ביאור הנאמר בפיוט עת שערי רחמים וכו', שובו לשלום מלאכי מחניים.

האם ישנו חילוק בין יחיד לרבים, לגבי לומר לך לשלום, בשלום.

המשך לגבי דברי הרמב"ן כי חטאה שרה אמנו וכו' שענתה את הגר 'בכל מיני העינוי', חיזוק לדבריו ממדרשי חז"ל והמפרשים שפירטו 12 עינויים בשה"כ, תירוץ מהרש"ל כיצד שרה אמנו הציעה לתת את הגר שפחתה המצרית לאברהם אבינו ע"ה, שקלא וטריא בדברי הנצי"ב מוולאז'ין כי דברי הרמב"ן הנז"ל הינם נגד דברי חז"ל.

שני טעמים מדוע בפסוק 'מפני שרי גברתי אנכי בורחת', האות רי"ש במלה בורחת היא בפתח ולא בקמץ, למרות שזהו סוף הפסוק.

המשך הבירור מבחינה השקפתית לגבי המדינה וצבאה, ועניין ג' השבועות שהשביע הקב"ה את ישראל, האם ההשתתפות בממשלה היא מחזקת את שלטונם, התייחסות לדברי בעל ויואל משה מסאטמר, שורש ההבדל שבין הרבנים האשכנזים לספרדים בעניין זה, ודברים מופלאים שכתב הש"ך לגבי השאלה כיצד יצחק אבינו אהב את עשוי הרשע.

חשיבות אמירת נוסח הפרת עצה בעת צרה, ואמירתו כעת בסיום השיעור לרגל מצב מלחמת שמיני עצרת הנמשכת.

תוספת דברים בעניין ביאור מ"ש הרמב"ם כי ג' השבועות הן על דרך המשל, ובעניין רפואות אלטרנטיביות שהן מהצד ההפוך מן הקדושה.



כל הזכויות שמורות למרן שליט"א
יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 717
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031



ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לע"נ מנחם ב"ר אברהם ז"ל ויונה בת ר' אפרים ע"ה, תנצב"ה. בעבור שהתנדבו למוסדות פעולת צדיק.

וכן להצלחת ידידנו היקר רבי איתי ב"ר יוסף דהרי הי"ו, ולהצלחת כל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן על ידי רבי משה בן יהושע שיחי, מארצות הברית לזיווג הגון לבתו צופיה שתחי. ולהצלחה בכל העניינים. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן ע"י רבי זאב בן שמעון חיים שיחי, מארצות הברית, להצלחת ושמירת כל כלל ישראל, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, והזקוקים לזיווג הגון – השם ברוך הוא ישלח להם את זיווגם משורש נשמתם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה,

אבי"ר.

המשך בעניין מאמר הגמ' הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, ביאור הפסוק [בסוף פר' ויצא] ויעקב הלך לדרבו וגו' ויקרא שם המקום ההוא מחננים, ועל פי זה ביאור הנאמר בפיוט עת שערי רחמים וכו', שובו לשלום מלאכי מחננים.

בסוף הפרשה שעברה [ויצא] נאמר כך, ויעקב הלך לדרבו, ויפגעו בו מלאכי אלהים. ויאמר יעקב באשר ראם, מחנה אלהים זה, ויקרא שם המקום ההוא מחננים [בראשית ל"ב, ב'–ג].

דיברנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק חיי שרה התשפ"ד] בעניין מה שמבואר בגמרא בסוף מסכת ברכות [דף ס"ד ע"א], כי מי שנפטר מחבירו, יאמר לו 'לך לשלום', ולא 'לך בשלום'. כי 'לך בשלום' אומרים למי שנפטר, כמו דוד המלך שאמר כך לאבשלום, והוא נהרג. אם כן, לא שילך 'בשלום', אלא שילך 'לשלום', דהיינו שבסוף הוא יגיע אל השלום. ואמרנו עוד, כי זה בעניין הליכה. אבל בעניין שיבה, הדבר בסדר, שמה אפשר להגיד בבי"ת, 'לשוב בשלום', וכפי שרואים בהרבה פסוקים.

נשאלתי לאחר מכן על זאת – הדבר קשור לנוסח ה'מי שבירך', מה שדיברנו בזמנו, לגבי אלה העומדים במערכה נגד כל שונאי ואויבי ישראל – מידידנו הרב אלון שלום הי"ו מהעיר יבנה ת"ו, כי בפיוט עת שערי רחמים וכו', כתוב

'שובו לשלום מלאכי מחננים', יום זה זכות לבני ירושלם. לכאורה, חזינן כי בפיוט כתוב, שובו 'לשלום' בלמ"ד ולא בבי"ת.

על המקום עניתי לו, תשמע, זה לא כ"כ הכרח, כיון שזהו פיוט. אני דיברתי לגבי הפסוקים, כי בפסוקים הדבר אינו כך.

למעשה, הקושיא היא, לפי מה שמהרי"ץ מפרש את העניין, את משמעות המלים, 'שובו לשלום מלאכי מחננים'. על מי המדובר? מי הם? מהרי"ץ בעץ חיים שם אומר, כי זהו כינוי לאברהם ויצחק. דהיינו, אחרי שכבר האיל נעקד תמורת יצחק וכו', הקב"ה אומר לאברהם ויצחק, 'שובו לשלום מלאכי מחננים'. פירוש, תחזרו לביתכם לשלום, כי יצחק לא נשחט. אם כן לכאורה, לדברינו היה צ"ל שובו 'בשלום'. ממילא, הקושיא שלו היא טובה.

אולם במחזור אהלי יעקב כאן ובפיוט עוקד והנעקד וכו', דף קט"ז ע"ב [230], מפרש פירוש אחר, כי המדובר על מלאכים. זהו כפי שפתחנו, לגבי המלאכים של יעקב, זיעקב הלך לדרכו, ויפגעו בו מלאכי אלהים. פה כתוב על זה, ויקרא שם המקום ההוא מחננים. כמו שפירש"י שם, 'מחנות', שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן, ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו. 'מחננים', זוגי. אלו שני מחנות. כמו עינים, מספרים, נעלים וכד'. אלו המלאכים שבאו לקראת יעקב, ללוותו לארץ ישראל.

בעל מחזור אהלי יעקב, מסתברא שראה את פירוש מהרי"ץ, שהרי הוא מזכירו בכמה וכמה מקומות, אולם כאן הוא מתעלם ממנו, כיון שלכאורה זהו פירוש מאד דחוק. היכן מצינו שאברהם ויצחק נקראים 'מלאכי מחננים'? נראה שמהרי"ץ נדחק בכך, כי לא היתה לו דרך אחרת איך לפרש זאת. והוא סובר, אמנם לא מצאנו זאת, אבל אולי למחבר הפיוט היה לו מקור. ועדיין לא ברור, על שם מה זה נקרא 'מלאכי מחננים'?

אפשר שאם הוא היה רואה מה שכתב בעל אהלי יעקב, אזי 'מודים דרבנן היינו שבחייהו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מהרי"ץ לעניין שובו לשלום מלאכי מחנים. מקורו בפירוש מהר"י ונה, ונדפס בפירוש לסליחות דף רל"ד, ושם הרחיב והביא מקור לכך מן הזוהר יעו"ש. וכן הוא בזוהר חדש פרשת נח. ואם כן לכאורה אין כאן שום תמיהה עכ"ל. ויישר חיליה לאורייתא.

כמרכן ידידנו הרב יואל צובירי נר"ו מרמת השרון שלח אלי בכתב בזה"ל, ראיתי בזוהר חדש פרשת נח דף כ"ז ע"ב [בשילוב פירוש מתוק מדבש] ואכתוב בקצרה, ר' אלעזר ור' יוסי חמו הלכו בדרך, שאל ר' יוסי את ר' אלעזר, אולי שמעת מה אביך (רשב"י) פירש הפסוק ויעקב הלך לדרך ויפגעו בו מלאכי אלהים, אמר לו שהוא אמר כי אלו המלאכים שליווהו בתחילה בשעה שיצא מארץ ישראל. שאל אותו ר' יוסי, מי הם המלאכים ומהיכן באו, ובאיזה צורה ראה אותם יעקב. אמר לו ר' אלעזר, אינני יודע.

הגיעו למערה בלוד, ושמעו קול שאומר שהם שני עפרים של איילה שהם היו המחנות הקדושים שפגעו ביעקב, והתרחש נס ושמע קול שהם אברהם ויצחק. ועדיין ר' אלעזר לא הבין מי אלו העפרים כי עדיין יצחק היה חי, לכן ר' אלעזר עשה ייחוד וראה את צורת אביו, ושאל את אביו, שאמרו לו ששני העפרים הם אברהם ויצחק שפגעו ביעקב, ואיך אפשר הרי יצחק היה עוד חי. אמר לו רשב"י והסביר לבנו ר' אלעזר, שהשכינה באה עם נשמות אברהם ויצחק להציל את יעקב מעשיו, זהם היו שני המחנות שפגעו ביעקב וכו'. והסביר לו, איך באה נשמת יצחק מגן עדן, הלא עדיין היה חי. אלא כשעקד אברהם את יצחק פרח נפשו, רוחו, ונשמתו, ואח"כ חזר רק נפשו ורוחו אבל נשמתו נשארה למעלה וכו'.

לכן מדויק הלשון בפיוט, 'לשלום' ולא בשלום. כי אנחנו הסברנו שכביכול לאחר עקידת האיל, אמר להם הקב"ה שיחזרו לביתם, וא"כ היה צריך לומר 'בשלום'. אולם עכשיו ברור, שלא מדובר בחיותם, אלא על נשמות האבות שבאו מגן עדן. ולכן אמר שובו לשלום מלאכי מחנים, כלומר הנשמות יחזרו לגן עדן. ומובן מה שכתב מהרי"ץ, שהם אברהם ויצחק עכ"ל נר"ו.

גם ברוך יהיה, ושניהם האירו את עינינו, שיש יסוד ושורש לדברי מהרי"ץ. גם אם לשונו בינוי לאברהם ויצחק, לא מתאים לזה בדיוק לכאורה, כי מהזוה"ק נראה שנשמותיהם של אברהם ויצחק הן נחשבות מלאכים, ואולי יש לו פירוש אחר בזה, ועכ"פ מהרי"ץ כיוון לאמיתו שלדבר.

נלע"ד עוד, כי המעיין ימצא שהזוה"ק ס"פ וירא שהביא האהלי יעקב, וכדלעיל, עם הזוהר בס"פ מצורע דף נ"ה ע"ב וזוהר חדש ס"פ נח, יכולים לעלות בקנה אחד. שכולם מתאימות. יב"ן.

וזה לשונו שם, רבים שואלים, שמלאכי מחנים נזכרו גבי יעקב. ומאי שיאטיהו להכא.

אבל יוצדק קודש, על פי מ"ש בזוהר [ס"פ וירא], הן אַרְאָלִים צְעָקוּ חֲצָה [ישעיהו ל"ג, ז], אלין אינון וכו'. מלאכי שלום, אלין אינון מלאכין אחרנין דהוו זמינין למהך קמיה יעקב, ובגיניה דיעקב אבטח לון קוב"ה שְׁלִימו, דכתיב ויעקב הלך לדרך. ואלין אקרון מלאכי שלום. כולהו בכו, כד חמו ליה לאברהם דעקיד ליצחק וכו'.

אלו מלאכים, אשר היו מעותדים ללכת לפני יעקב אבינו, לא רק כדי ללוות אותו, אלא הולכים לשמירה לפניו. והם נקראים, מלאכי שלום.

הם נקראים כך, יען כי הקב"ה הבטיח להם שלימות. וראיתי כי הרמ"ק בספרו אור יקר [כרך חמישי דף ס' ע"ב] מבאר, כי 'כולם משתלמים ביחודו'. ישנם כאן עניינים גבוהים, אבל בכל אופן אלו המלים.

לפי זה, המדובר על מלאכים ממש, 'שובו לשלום מלאכי מחנים'. התלוו מלאכים לאברהם ויצחק, אשר היו צריכים להיות בעתיד גם עם יעקב, עד שייקרא המקום ההוא 'מחנים'. הקב"ה אומר אל המלאכים האלה, 'שובו לשלום', בזכות זאת אתם תקבלו שלימות. הרי המלאכים אינם צריכים שמירה בדרך, אלא שלבסוף הדבר הזה יתן להם תוספת מעלה.

א"כ מובן, למה זה שובו 'לשלום'. הפייטן חיבר זאת – כתב את המלים הללו – על פי מאמר הזוה"ק, ולפי זה הדבר מיושב, כי שם מתאים להגיד 'שובו לשלום' בלמ"ד, כי המדובר לגבי המלאכים. משא"כ לגבי כל הפסוקים, כאשר מדברים על שובם של בני אדם, שהאדם ישוב בשלום, גם בדרך הוא צריך שמירה מספנות. לא רק שיגיע לקראת השלום, אלא גם כאשר הוא חוזר, תוך כדי הליכתו, ח"ו עלול להיות לו סכנות מאויבים ואורבים וכו', שישובו בשלום לבתיהם. לכן, הלשון הוא מיושב.

*

וידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א, כתב כתב ושלח אלי אחרי שמיעת השיעור כדלקמן. פירוש

האם ישנו חילוק בין יחיד לרבים, לגבי לומר לך לשלום, בשלום.

היה עוד מישהו – זהו ידידנו הרב ישראל גמליאל הי"ו – אשר העיר אז בשיעור, שישנו חילוק בין רבים לבין יחיד. מפני שיש קצת קושיות לגבי הדברים האלה, ישנם חילוקים בכך, ואולי ישנו חילוק גם בין יחיד לבין רבים. שאלתי אותו אז, מנין לו? מה המקור? והוא ענה, ששמע זאת בע"פ.

לפי מה שבדקתי בספרים, נראה שאין חילוק כזה. נכון שכתוב 'הנפטר מחבירו', ואולי הם דייקו כי דוקא 'חבירו', לשון יחיד. אולם לרבים – לפי מי שאמר את החילוק הזה, אינני יודע מיהו – אפשר להגיד 'לכו בשלום'. אמנם אינני מבין מהו טעם החילוק. אבל נניח שישנו חילוק כזה, בכל אופן, בספרים רואים כי אין בכך הבדל.

ראיתי כי בספר אהלך באמתך ודף ע"ג, כתב לגבי הנפטר מחבירו מתוך דבר הלכה, הוא אסף את כל המקורות והרחיב בכל העניינים האלה, וכותב גם חידושים והערות מדנפשיה, ופשוט אצלו שאין הבדל בין יחיד לבין רבים. וזה לשונו שם [בסעיף י"א], הנפטר מחבירו, לא יאמר לו לך בשלום, אלא לך לשלום, או סע לשלום.

ואח"כ [בסעיף כ'] הוא כותב בזה"ל, אם רבים יוצאים לדרך ונפטר מהם, אינו צריך לומר לכל אחד לך לשלום. הנדון שלו הוא, רק מצד האם צריך להגיד לכל אחד בנפרד. והוא אומר, שלא. אלא יכול לומר לכולם ביחד, לכו לשלום. רק זאת הנקודה, אבל לא סלקא אדעתיה שישנו הבדל בין יחיד לרבים.

גם בספר על פי התורה [ח"א דף רכ"ג] מובא כך, הנפטר מחבירו, אל יאמר לו לך בשלום, אלא לך לשלום. הנפטר מרבו, יאמר, ילך רבי לשלום. הנפטר מאנשים רבים, אומר לכו לשלום.

אגב הוא מוסיף כאן עוד חידוש, וגם כשמלווים גוי, ניתן לומר לו לך לשלום. אפילו לגוי, אפשר להגיד 'לך לשלום'. כנראה לא שייך

כאן העניין, שהקב"ה נקרא שמו שלום, שנאמר [שופטים ו', כ"ד] וַיִּקְרָא לוֹ יְיָ שְׁלוֹם. כאשר הוא אומר לגוי לך לשלום, זה לא כפי שהוא אומר לו שלום עליכם, כביכול שיהיה שם השם שרוי עליו, אלא שילך לקראת כך. הדבר אינו כ"כ פשוט, אבל הוא סובר שהדבר מותר. [בעניין אם לומר לגוי שלום עליכם, הדבר שנוי במחלוקת. איתמר].

הערת הרב משה: עכשיו מישהו הביא פה ספר שכותב חילוק זה בין יחיד לרבים.

תשובת מרן שליט"א: קשה באמצע השיעור לראות ככה, אבל אולי נקרא זאת לכל הפחות.

זהו ספר אור החמה מאת הרה"ג משה חורב [בני ברק התשנ"ח] בפרשת יתרו דף ס"ד על הפסוק וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מְקוֹמוֹ יָבֵא בְּשָׁלוֹם [שמות י"ח, כ"ג] כותב בזה"ל, מובא במסרה, וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. והתבוננת על מקומו ואיננו. אפשר לפרש עפ"י מ"ש בגמרא [ברכות דף סד.] הנפטר מן המת, אל יאמר לו לך לשלום, אלא לך בשלום ע"ש. וזהו כוונת המסרה, מה שנאמר, יבא 'בשלום' – זה לא שייך למת – והתבוננת על מקומו ואיננו. ויתרו לא דקדק בזה המאמר, באמרו וגם כל העם הזה על מקומו יבא 'בשלום', והיה כשגגה שיצאה מלפני השליט, שלבסוף מתו כל הדור ההוא במדבר חוץ למקומם – והתבוננת על מקומו ואיננו. ומשום כך, נזרקה מפיו תיבת 'בשלום' הנאמרת על המת, וניבא ולא ידע מה ניבא.

אמר הבן – ואפשר לומר, שדוקא על יחיד הוא שלא שייך לומר לשון זה בשלום, אולם על ציבור אין בו שום חשש. ולכן אמר יתרו וגם 'כל העם' הזה על מקומו יבא 'בשלום' – שדוקא ביחיד יש לחוש ממ"ש והתבוננת על מקומו – של יחיד, ואיננו – היחיד. וזהו שאמר, [תהלים נ"ה, י"ט] פְּדֵה בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי – אפילו שאמרו בשלום, פדה נפשי. מטעם, כי 'ברבים' היו עמדי וכנזכר לעיל.

כך מובא שם, בשם הספר ירך יעקב. זהו המקור.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הבאנו [בשיעורים האחרונים] בס"ד את דברי הרמב"ן, לגבי הפסוק [בראשית ט"ז, ו'] וְתַעֲנֶנָּה שְׂרִי, וְתִבְרַח מִפְּנֵיהָ, שכתב בזה הלשון, חֲטָאָה אִמְנוּ בְּעֵנוּי הַזֶּה. וגם אברהם, בהניחו לעשות כן. ושמע ה' אל ענייה, ונתן לה בן שיהא פרא אדם, לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי.

הבאנו – מצד אחד – את האומרים, כי דברי הרמב"ן הללו נאמרו ברוח הקודש, וסייענו אותם מכך שהרמב"ן לא כתב זאת בלשון 'אפשר' או 'יכול להיות', אלא כותב זאת כדבר מוחלט. ומצד שני, הבאנו את הספר מעשי השם, האומר כי ישנה לכך ראייה ממה שכתוב בסוף, שובי אל גברתך וגו' כי שמע י"י אל עניך, וכתוב בפרקי דר"א לגבי הפסוק ישמע אל ויענס', כי הם עתידים לענות את זרע ישראל. יוצא שהדבר נסמך על הראיה הזאת.

אפשר שישנה לכך עוד הוכחה, שהרמב"ן כתב זאת ברוח הקודש, כי אם לא כן, מהיכן הרמב"ן לוקח זאת, ששרה עינתה את הגר 'בכל מיני העינוי'? בתורה כתוב, זֹתֵעֲנָה שְׂרִי, מי אמר שזה 'בכל מיני העינוי'? הרי הפסוק סָתַם? ישנם הרבה דברים, הנכללים בגדר 'עינוי'. כגון לגבי יום הכיפורים, הרי ישנם חמשה דברים הנקראים עינוי, הדברים האסורים ביוהכ"פ. אם כן, אפשר לומר כי שרה עשתה אחד מן הדברים האלה. [הרי יתכן גם עינוי אחר וכדלקמן. איתמר]. כיצד הרמב"ן מחליט, כי שרה עינתה אותה 'בכל מיני העינוי'? [ועיי לקמן ד"ה אמנם כנראה].

ברם, גם דבר זה אינו מוכרח, כי יכול להיות שהרמב"ן למד, שאם הפסוק כתב בסתם, פירושו שזהו 'בכל מיני העינוי'.

אולם מצד שני, יכול להיות שהדברים הללו – אם זאת היתה רוח הקודש בפי הרמב"ן – רוח י"י דיבר בו ומלתו על לשונו. כי ראיתי במדרשים ובמפרשים, י"ב דברים שהיא עינתה אותה, כאשר סיכמתי את כולם ביחד. אמנם הם מובאים בתורת חילוקי דעות, אולם לפענ"ד יכול להיות כי 'אלו ואלו דברי אלהים

היה צריך להביא לי זאת לפני השיעור, כדי שאני 'אתבונן על מקומו'. כעת באמצע השיעור, אינני יכול להתעמק בכך. הוספה לאחר השיעור:

נקדים להסביר בס"ד כי הֵיֶרֶךְ יַעֲקֹב בא לפרש את רמז העניין שנזכר במסרה שאומרת כי יש במקרא ב' פעמים תיבת 'מקומו'. והוא על־דרך שכותב בעל הטורים, תרין במסרה, תלת במסרה וכו'. והוא מקשר את העניינים, ללמוד משם לכאן, כידוע.

הֵיֶרֶךְ יַעֲקֹב לא ביאר מה טעם ההבדל בין יחיד לרבים. למה ברבים אין חשש כזה. לפי כל הפירושים הידועים לנו, כגון הכותב, מהרש"א, יפה תואר סמיכת חכמים וכו' כמו שהבאנו אז בשיעור, לא מצאנו טעם לחלק ביניהם. מה שיתכן הוא, שזכות הרבים עומדת להינצל מחשש זה, על־דרך שמצינו שתפילת רבים שהיא נשמעת, כמ"ש [איוב ל"ו, ה'] הֵן אֵל כְּפִיר וְלֹא יִמָּאָס, וכדומה. אך עדיין לא מובן מדוע כתב שעל הציבור 'אין בו שום חשש', דמשמע שאפשר לו' כך לכתחילה. לכל היותר היה לו לומר שאין קפידא כל־כך. וצל"ע.

שאלה מהקהל: תחילת דברי מהרש"א שם, אינם מובנים. וז"ל, עיין בזה בדברי הכותב בעין יעקב, אבל הכתובים שמביא אין מורים על זאת הכוונה וכו' עכ"ל. הרי לא מובא שם בס' הכותב שום כתובים דהיינו פסוקים?

תשובת מרן שליט"א: נראה שכוונתו במלה הכתובים שמביא, לא כלפי פי' הכותב, אלא כלפי בעל המאמר שבגמרא. דהיינו הפסוקים שמביא רבי אבין הלוי בגמ' התם, כגון יתרו למשה לך לשלום ודוד לאבשלום וכו', שלפי פירוש הכותב הנושא הוא מצד שכר העולם הבא, והרי ביתרו ובדוד לא זה הנושא.

המשך לגבי דברי הרמב"ן כי חטאה שרה אמנו וכו' שעינתה את הגר 'בכל מיני העינוי', חיזוק לדברי ממדרשי חז"ל והמפרשים שפירטו 12 עינויים בסה"כ, תירוץ מהרש"ל כיצד שרה אמנו הציעה לתת את הגר שפחתה המצרית לאברהם אבינו ע"ה, שקלא וטריא בדברי הנצי"ב מולאזין כי דברי הרמב"ן הנז"ל הינם נגד דברי חז"ל.

חיים'. ואז הרמב"ן צודק, במה שכתב 'בכל מיני העינוי', כי כולם צדקו. כל מה שהמפרשים אמרו, אלו דברים אשר היו. ובעוה"ר אנחנו ג"כ סובלים מהם, במשך כל הדורות, את כל סוגי העינויים האלה, או עניינים קרובים ודומים להם.

במדרש בראשית רבה [מ"ה, ו], מובאות שלוש דעות. רבי אבא בר פהנא אמר, מְנַעַתָּה מתשמיש המטה. שרה את הגר.

רבי פְּרָכְיָה אומר, טפחתה בקורדקיסון על פניה. מפרש העץ יוסף, כי הכוונה שהיא נתנה לה מכות עם – חוץ מכבודכם – המנעל, על פרצופה.

רבי ברכיה בשם ר"א בר כהנא, דליים ופנדיות הוליכה לה למרחץ. מפרש העץ יוסף, שהכריחה אותה להוליך אחריה לבית המרחץ מיני כלים שמשתמשין בו בבית המרחץ.

הדבר קצת צריך ביאור, כי לְכָאוּרָה מאחר שהגר היא שפחתה, למה שלא תעשה זאת? הרי כתוב [בבא מציעא דף מא.]. אמר רבי יוחנן, מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא, מובלנא מאניה בתריה לבי מסותא. מי שיתרץ לי וכו'. דרך העבדים היא כך שעושים זאת. בכל אופן, זאת הדעה השלישית.

במדרש החפץ, למהר"ר זכריה הרופא, הביא עוד דבר, נְתַנְתָּה שומרת בבית המטבחיים.

דבר חמישי, ויש אומרים, טוחנת.

אולי הוא למד זאת, ממה שכתוב לגבי שמשון, כי הפלשתים עינו אותו בכך. אמנם הם אינם קשורים לישמעאל, הפלשתים הם צאצאי מצרים, כמ"ש בפרשת נח. אף כי אלה שבזמנינו הם כן קשורים לישמעאל, הם ערבים רק יושבים בפְּלֶשֶׁת. אבל בכל אופן אין צורך לומר כי זאת מפני שהם מצאצאי ישמעאל, אלא שהוא למד מכך שהדבר נקרא עינוי, כפי שנאמר לגבי שמשון, וְיָהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים [שופטים ט"ז, כ"א]. זהו העינוי שהם עינו אותו. לפי הפשט, טוחן כמשמעו, זאת עבודה קשה. חז"ל במדרש מפרשים פירוש אחר, לגבי העניין שם.

עד כה, יש לנו חמשה פירושים.

בספר הרוקח כתב בזה"ל, בדיבורה, ובמלאכתה. בדיבורה היינו, שהיא דיברה איתה קשות, צעקה עליה. ועוד, 'במלאכתה', נתנה לה עבודה קשה.

ובהמשך הוא כותב כך, ובמדרש, ז'תענה, שחרכה לה הדדים. ככה הרוקח מביא בשם 'מדרש', אין לפנינו זאת.

הרד"ק כותב, עשתה עמו יותר מדאי, ועבדה בה בפרך. עבודה קשה, מפרכת.

דבר עשירי, אפשר שהיתה מכה אותה, ומקללת אותה, ולא היתה יכולה לסבול וברחה מפניה. יוצא כי ראשית, ישנן כאן מכות. וגם שהיא מקללת אותה. זהו כבר הדבר הי"א.

ובספר מנחה בלולה כתב, ז'תענה שרי, בדברי בזיון.

ישנם לנו כאן, שנים עשר דברים שהיא עינתה אותה. הכל מסודר. ואת כל הדברים האלה, הרמב"ן כלל במ"ש 'כל מיני העינוי', ויש לנו לומר כי אלו ואלו דברי אלהים חיים.

אמנם כנראה אין הכרח למה שאמרנו, כי מי שידייק וישים לב יראה שהרמב"ן לא כתב אלא שנתן לה ה' בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי, אבל לא הוסיף שגם היא עצמה עינתה אותה כך. אלא דלא מסתברא שהעונש יהיה הרבה יותר גדול מן החטא. ואעפ"י שבלאו הכי הוא גדול הרבה יותר, שהרי החטא היה זמן מועט. אבל עכ"פ יש חילוק בין הנושאים. והמקום ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו.

מצד שני, בא האברבנאל וחולק על כך. אינו מסכים לדברי הרד"ק והרמב"ן.

הרד"ק הוא הראשון אשר כתב, כי מה שעשתה שרה לא היה מוסרי. והרמב"ן הגדיל יותר, וכתב כי זהו חטא. אולם האברבנאל אומר, מה פתאום? מה ששרה אמנו עשתה, היה כדת וכדין, מכיון שצריך היה לחנך את הגר. ואם תאמר, למה לצער אותה? התשובה היא, כי ככה זה. כאשר רוצים ליישר משהו, צריכים להפוך אותו אל הצד השני. זה לא היה מספיק אם היא תאמר לה בעדינות, אלא צריך בכוח.

שערי יצחק – השיעור השבועי

והיתה רוצה לתקנו במעי אמו דיהא צדיק. ואיתא, מכח עינוי יהא הולד זך וטהור לבב, ותענה שרה שיהיה בן צדיק, וא"ש.

ובמקום אחר כתב התפארת יהונתן, כוונת שרה היה למתק הזוהמא וכו'.

וכן מהר"ר יהודה גִּפְאָן, בספרו מנחת יהודה כתב [בדף ס"ז] בזה"ל, וזהו אמרו ותענה שרי, לא להינקס ממנה או משנאתה אותה, חס וחלילה על הצדקת לעשות כדבר הזה, אם לא שלטובתה נתכוונה במה שותעניה שרי. וזה שאמר לה המלאך, שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה. הודיעה בזה, כי לא להינקס ממנה עשתה שרה כמדובר. המטרה שלה היא, לטובת הגר.

כך דעת כל אלה, אשר אומרים את המהלך הזה.

*

ישנו חידוש גדול, שכתב מהרש"ל – זהו מה"ר שלמה לוריא, בעל הספר ים של שלמה על הש"ס – בספרו מזבח הזהב [שער העשרים, דף 240]. הוא מסכים עם הרמב"ן, אבל הוא שואל שאלה יסודית מאד. איך אפשר להבין, את מה ששרה אמנו מכניסה את שפחתה הגר, לאברהם? שרה אמנו, צדקת גדולה, והגר היא רק שפחה.

תשמעו את לשונו, מה ראתה שרי אמנו הצדקת, להכשיל גוף צדיק וקדוש כזה? כמו שהעידה היא עצמה שהוא גוף קדוש, בפתותה את שפחתה הגר, כמו שפירש רש"י בפסוק ותקח שרי וגו', לקחה בדברים, אשריף שזכית לידבק בגוף קדוש כזה. הרי כך היא שכנעה את הגר. אם כן, מדוע מסרה לו שפחתה לאשה.

ואם יצחק בנה לא רצה לישא שפחה, בעבור שהוא עולה תמימה שנבחר בהר המוריה, כמו שפירש"י בפרשת תולדות. גם אברהם נבחר להיות כהן גדול הנקרא קודש קדשים, כמו שנאמר לגבי אהרן ז'הבדילו' להיות קודש קדשים. ואברהם נקרא ג"כ כהן, כדכתיב [תהלים ק"ג, ד'] אֲתָה כֹהֵן לְעוֹלָם, עַל דְּבָרְתִי מִלְּפִי צֶדֶק. והוא היה כהן ממש, שהקריב כמה

דון יצחק אברבנאל [עמ' רי"ז] כתב, כיון שראתה שרה אמנו שהגר מתנהגת בגאווה ובגאון ובדרך רעה – הרי כתוב 'ותרא כי הרתה, ותקל גברתה ביניה', פירושו שהיא מרדה בשרה, איננה שומעת לה ומזלזלת בה – על כן עינתה אותה והשתעבדה בה בקושי רב ממה שהיתה רגילה. וכל זה לתכלית טובה, כדי להשיבה אל הדרך הממוצעת. היא הלכה איתה בקיצוניות, בכדי לתקנה. כי כדי לתקן את מי שהתרגל והשתרש במדה רעה, צריך להטותו לצד הנגדי, כמו מקל מעוקם שמיישרים אותו על ידי הטיה לצד הנגדי. והגר ששנאה מוסר, ברחה מפניה. אם היה להגר שכל, היתה צריכה להישאר. אבל, היא לא רוצה להתחנך. אולם המלאך אמר לה, 'שובי אל גבירתך והתעני תחת ידיה' – אין לך להתגאות או להשתוות אליה, אלא תתנהגי עמה בהכנעה, ואז ייטב לך.

כך כתב גם בספר הכתב והקבלה, כמובא בספר אוצר הפרשה ולך לך עמ' שי"ז. והוא מביא גם את פירוש הר"ן בזה"ל, ומה שאמר אליה המלאך, כי שמע ה' את עניך, אין עניינו שהשי"ת שמע תפילתה וראה בענייה. כי כל מה שהיתה שרה מענה אותה, היה כפי הראוי להטיבה באחריתה. גם מדבריו כאן רואים, כי בעצם, התכלית היתה טובה. הם מצדיקים, את מה ששרה אמנו עשתה.

הריב"א בשם רבי אליקים מסביר, כי שרה הצדקת עשתה כך, מפני שהגר הונתה אותה תחילה ולעגה עליה, ולכך היתה שרה מענה אותה בהיתר. כי הנה נפסק בסמ"ג [לא תעשה קע"א, אונאת דברים] בשם המדרש, שאם הונה אותך אדם, אתה רשאי להונתו, כי מאחר שהונה אותך אינו קרוי 'עמיתך'. וכן כתב גם רבינו עובדיה מברטנורא, בפירושו על התורה.

גם בספורנו כתב, כדי שתכיר שהיא משועבדת. ולא תבוז עוד את גבירתה, לאות שכן יקרה לכל מבזה ישראל, כאמרו [ישעיה ס', י"ד] וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַל כַּפּוֹת רְגְלֶיךָ, כָּל מְנַאֲצֶיךָ.

ובתפארת יהונתן כתב, נראה ששרה לטובתו עשתה, דבאמת ראתה כי הילד יהא רשע,

קרבות כידוע. כיצד אפשר להשיא שפחה, לאברהם אבינו?

ותורתנו הקדושה הזהירה לכהן גדול, אפילו אלמנה וגרושה ישראלית לא יקחו 'כי אם בתולה מעמיו יקח אשה'.

ובהמשך הוא כותב, והיותר קשה, ששמע אברהם מיד לקול שרי, כמ"ש 'וישמע אברם לקול שרי'. מיד הוא הסכים. א"כ, מה עלתה על דעת הצדקת להכשיל בעלה הצדיק והקדוש ממש. הוא מאריך, בהרבה שאלות, ובעוד כמה הערות. מי שירצה, יעיין שם באריכות, בספרו מזבח הזהב.

והוא עונה, על פי הקדמה אחת.

ונראה לתרץ כל הספיקות בתירוץ אחד, ע"י קדימת הצעה קטנה.

מן הידוע הוא, שהאמהות נביאות היו. כמ"ש בפסוק עתה ילוה אישי וגו', ופירש רש"י לפי שהאמהות נביאות היו (יודעים) [ויודעות] ששנים עשר שבטים יוצאים מיעקב, וד' נשים ישא וכו'. וכן גבי רחל, 'יוסף י"י לי בן אחר', שפירש רש"י 'יודעת היתה בנבואה וכו' שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר שבטים'. וכן שרה נקראת יסכה, על שם שסוכה ברוח הקודש. וגבי רבקה זיגד לרבקה, ברוח הקודש הוגד לה. וכן פירש רש"י בפסוק 'למה אשכל גם שניכם יום אחד', רוח הקודש נזרקה בה ונתנבאה וכו'. הרי מצינו שהיו כולן נביאות. זהו היסוד.

ובזאת נראה לי שב כל הספיקות. כי מה שהסכימה שרה אמנו להשיאו שפחתה, נראה לומר שראתה ברוח הקודש שלעתיד יפלו בניה ביד בני שפחתה הגר, וכמו שפירש הרמב"ן ז"ל בפרשת לך לך – הוא מביא את הרמב"ן שהבאנו לעיל – וז"ל, 'זתענה שרי ותברח מפניה, חטאה אמינו אימנו בעינוי הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי עכ"ל'.

בני ישמעאל יענו את זרע אברהם אבינו, הזרע האמיתי, בני יצחק ויעקב. היא עשתה חשבון

כדלקמן. מה שישמעאל יצא מהגר, זאת היא ראתה ברוח הקודש. אם הגר השפלה הזאת, השפחה הזאת, בת פרעה מלך מצרים, היא האמא שלו, אם גם אביו יהיה משהו מהסוג הזה, אוי ואבוי, רחמנא ליצלן, איזה צרות הם יעשו לעם ישראל. א"כ לכל הפחות, שהאבא יהיה קדוש, ובכך למעט את הצער של עם ישראל. זהו מה שהיא צפתה ברוח הקודש, ואת זאת היא רצתה לטובתינו, לטובת עם ישראל במשך הדורות, להקל מעליהם את השעבוד של ישמעאל.

מי שירצה יעיין בפנים, הוא מביא שם דברים ממש נפלאים. ונעיין כוונת שרה כדי שאביו יהיה אברהם וכו', קשור למה שהביא מעב"ת בנפלאות מתורתך פרשת נצבים על פסוק ונתן י"י אלהיך את כל האלות האלה וגו' ד"ה מה גם: וד"ה ומאי. איתמר.]

כגון שבהמשך הוא מביא סייעתא לדברי הרמב"ן, אף שהוא כותב כי זה 'דמדומי ראייה' – והוא מחדש שם כמה יסודות, אבל הדברים מאד מתקבלים על הדעת – לגבי הפסוק זיהי אלהים את הנער ויגדל, וישב במדבר ויהי רובה קשת'. הוא שואל, וכי זאת הסייעתא דשמיא שהיתה לישמעאל? שיהיה 'רובה קשת'? זהו מה שהקב"ה היה אתנו? מפליא.

והוא מסביר, כי עם ישראל, אמרו חז"ל כי כל העילוי שלהם הוא מן 'המדבר', וישמעאל הוא 'מלסטס את העוברים'. כאשר עם ישראל יעבור על התורה, שבכתב ושבע"פ, אז זיהי רובה קשת'. ישמעאל רמוז כאן בפסוק, כי כאשר עם ישראל ח"ו יחטא, אז ישמעאל יענה אותו.

על כן ראתה אמנו שרה ברוח הקודש איה איפן, לבקש רפואה והצלה פורתא מיהא תהוי, ובחרה שיהא הזרע המקולל שיענה ויצער זרעה כולי האי, ואולי ירחמו על ישראל אחיהם מצד האב, ולא יענום כל כך בכל מיני עינוי כמ"ש הרמב"ן ז"ל. ק"ו אם היתה נשואה למקולל כיוצא בה, היו מצירין יותר ויותר לישראל. אם הדבר ככה במצב הזה, ק"ו אם גם אביו יהיה מישהו מקולל כמו הגר, רח"ל היה צריך להיות יותר גרוע.

ושמואל א' ג', ג', אמר רבי יוחנן, כהדא עגלתא תמימתא עב"ל. וזה פלאי.

אבל בא רבי יוחנן בזה לבאר תמימות הצדיקים הללו, בדבר אשר היה נראה לעינינו להיפך. שהרי שרה התנהגה עם הגר שלא בדרך תמים.

והוא מסביר, כי מה ששרה אמנו עשתה, כוונתה היתה לא מצד קנאה וכו'. אלא, גם מה ששרה התנהגה כך עם הגר, הדבר היה בתמימות וביראת שמים.

על זה בא רבי יוחנן וביאר, שלא היה מצד קנאת הכבוד וכדומה, אלא היה נוגע לעבודת ה', באשר הבינה שרה שבמה שהקילה הגר בכבודה, אע"ג שהיתה מוחזקת אצלה בלי שום ספק ליראת ה' מאד. וכאשר ראתה ממה שפגע בפרעה ע"פ דבר שרה.

הרי כתוב כי הקב"ה נתן לפרעה נגעים גדולים, 'על דבר שרי אשת אברהם'. על פי הדיבור של שרה, המלאך היה מכה אותו. והגר היתה שם, היא היתה בתו של פרעה, ידעה ששרה אמנו היא גדולה.

אלא שהקילה בלבה בכבוד שמים, ועל זה היתה מרתחא. כדאיתא בתענית ודף ד' ע"א, 'האיי צורבא מרבנן דרתח, אורייתא הוא דקא מרתחא ליה'. ואע"ג שאין זה הגון, כדאיתא שם 'אפילו הכי מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא', מכל מקום אין זה חטא, דכך טבע אש התורה, וכך היתה קנאת אש יראת ה' עצורה בלבבה, עד שלא שמרה מחמת זה הליכות דרך ארץ, כראוי לאשה כבדה ללכת עם שפחתה בנחת ובמעט קפידא.

זהו הטבע. הקנאה של אש התורה, מה שהיא לא שמרה מדות ודרך ארץ, זהו מהאש. כמו צורבא מרבנן דרתח, אל תזלזל בו, תגייד שהוא עושה דברים שאינם הגונים, כי התורה מרתיחה אותו. זאת הקנאה, של אש התורה.

ועל זה המשיל רבי יוחנן, 'כהדא עגלתא תמימה'. והביאור על זה, שידוע דדחיפה בגוף הבהמה, הרי זה תולדה דקרן המזיק, ולא שן ורגל דאורחיהו דבהמה בכך. ומכל מקום,

וכעניין שמצינו בדוד המלך ע"ה, כשאמר לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך, פחד שמא נתין או ממזר. כשראה שהוא בנו, שמח ואמר שירה 'מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו', אמר בעבור שהוא בנו אולי ירחם עליו. וכו' וכו'.

אגב אולי יש להוסיף על טענת הרמב"ן שגם אברהם חטא בזה שהניח לשרה לענות את הגר, גדולה מזו, כי הוא פתח לשרה את הפתח. כי יתכן ששרה הקפידה על אברהם על שתיקתו להגר, ואם כן יש לומר שביקשה ממנו רק לתת לה מוסר, ותו לא. אך אברהם ענה, עשי לה הטוב בעיניך, במעשה ממש. רמז לה לענות אותה.

*

הנצי"ב מוולאז'ין בספרו הרחב דבר [דף תשי"ז] טוען על הרמב"ן, כי זאת איננה דעת חז"ל. תשמעו את דבריו, כי זהו דבר מאד יסודי, מה שהוא כותב.

וזה לשונו, זתענה שרי, כתב הרמב"ן ז"ל 'חטאה אמנו בעינוי הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן'. אבל לא כן דעת חז"ל ברבה ריש פרשת חיי שרה [נ"ח א'] וז"ל, 'יודע יי' ימי תמימם, ונחלתם לעולם תהיה ותהלים לוי, י"ח וכו'. דבר אחר, זו שרה שהיתה תמימה במעשיה. אמר רבי יוחנן, כהדא עגלתא – או עגלתא – תמימה.

אקדים ואומר, כי הדברים אינם כמשמעותם, מה שהוא טוען כי הרמב"ן הוא נגד חז"ל, כי זה לא נגד חז"ל מפורש. אלא כוונתו איך שהוא עומד להסביר את דברי חז"ל, זה יוצא נגד הרמב"ן. כמו שהסביר יפה כאן המו"ל בהערה.

הוא טוען, שחז"ל אמרו כי שרה אמנו היתה תמימה, במובן שלימה, א"כ למה אתה – הרמב"ן – אומר ששרה אמנו חטאה? חס ושלום. היא לא חטאה.

ולא ביארו המפרשים, מה העלה בזה רבי יוחנן? ושם להלן [נ"ח ב'] איתא עוד, עד שלא שקעה שמשו של עלי, זרחה שמשו של שמואל, זנר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל יי'.

העגלה הקופצת ממקום למקום, והיא בדרך קפיצה דחפה לאיש והזיקו, אין זה קרן המזיק, אלא כך הוא דרכה וטבעה ולא בכוונה להזיק. כך מעשה שרה עם הגר, לא להזיק לה עשתה כן ח"ו, אלא לקנאת כבוד ה' עשתה מה שעשתה והגיעה להגר.

זהו, 'עגלה תמימה'. הרי ישנה הלכה בניזיקין, כי אם בהמה דוחפת, הדבר נחשב תולדה של קרן שמזיק, כי זה משונה. יש שן ורגל, שזהו אורחיהו. אבל קרן שמזיק, אם שור דוחף, זאת תולדה של קרן. ולגבי עגלה המזיקה, זהו הטבע שלה.

הא מיהא, יצאה שרה אמנו מעוון וחטאת בזה. אם כן, המעשה שלה הוא תמים. מה ששרה אמנו עשתה, הוא מוצדק. נכון שהדבר מצד עצמו אינו הגון, אבל זה לא חטא ולא ממש נגד המוסר, אלא קנאת ה' צבאות תעשה זאת. כך המהלך של הנצי"ב.

אינני קורא ולא מביא בפניכם את כל דבריו, אלא רק את הנקודות העיקריות.

ובסוף הוא טוען על הרמב"ן, ומה שכתב הרמב"ן, שמשום זה היה פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני עינוי, לא ידעתי, וכי בני ישמעאל לבדם התעללו בזרע אברהם ושרה יותר מכל אומות העולם? זה בדור זה, וזה בדור זה.

וכן להיפך, בני ישמעאל לא עם בני ישראל לבד התעללו, כי עם כל מי שהיה נכבש מהם בעת רמה ידם, עשו פרעות.

טענות הנצי"ב בסוף, כי איננו מביין, מה יש לך מבני ישמעאל? וכי רק בני ישמעאל, עינו את עם ישראל? מה עם כל אומות העולם? כמו כן, וכי בני ישמעאל, מענים רק את היהודים? כל עם שהם השתלטו עליו, הם עשו בו פרעות.

כידוע הם השתלטו בזמנו על ארצות רבות בכח החרב. הסיף. זה מה שנקרא בלשונם 'סיף אלאסלם'.

הנצי"ב מוולאז'ין, היה גברא רבא. אבל בכל אופן, אנחנו בעניינו באים ליישב את הרמב"ן, ונלך בס"ד לפי הסדר.

הוא טוען, שהמדרש הנז"ל הוא נגד הרמב"ן, לפי איך שהוא מסביר, כי באים לומר במלים 'עגלתא תמימה', שהיא עשתה זאת בתמימות, מתוך יראת שמים. ואיך הגר מעיזה לעשות דברים כאלה, למרות שהיא יודעת מי זאת שרה. כך המהלך שלו.

ראשית, לגבי מה שהוא כותב, כי 'המפרשים לא ביארו מה העלה בזה רבי יוחנן'. אינני יודע, למה הוא אומר ש'המפרשים לא ביארו? גדולי המפרשים של מדרש רבה, פירשו זאת בהדיא. איני יודע, האם נשמט לו, והוא לא ראה זאת.

היפה תואר – הפרשן בה"א הידיעה של מדרש רבה – מאריך על כך, ומסביר כי עגלתא תמימה היינו, כלילת יופי בצדקות ובנוי וכו', כאמרו 'עגלה יפיפיה מצרים'. וכפי שפי' שם הרד"ק, שהוא כדרך פרות הבשן על דשונן ופיין. וכהאיי גונא בפרק כהן גדול, עגלה זו מיכל. ולמה קורא אותה עגלה? שחפיבה על בעלה כעגלה וכו'.

ולאחר מכן הוא מביא פירוש, ששמע מפי מהר"ר שלמה – בטעות נדפס שם הלמה – בן אלקבץ, אשר מפרש זאת באופן אחר. ישנה שם שקלא וטריא באריכות, איך לפרש את העניין הזה.

עוד פרשן חשוב של מדרש רבה, הוא בעל נזר הקודש [שם] שהביא בזה"ל, שרה יצאה באמנה, והלכה בתמימות אחר אברהם עפ"י דבריו. וגרסינן לקמן ספר ד' פכ"ג כתיב ותהלים ע"ז, כ"א [נְחִיתָ בְצֵאן עֲמֹךְ בְּיַד מִשֶׁה וְאַהֲרֹן, מה צאן בכל מקום שהרועה מוליכן הם הולכים אחריו, כך ישראל בכל מקום שהוליכו אותם משה ואהרן הלכו אחריהם. וממילא כה"ג נמי קאמר הכא גבי שרה, דהוי 'כהדא עגלתא תמימתא', כלומר כמו שהעגלה הולכת בתמימות אחר הרועה, או אחרי אַמָּה, אף שרה הלכה בתמימות אחר אברהם בכל מקום שהוליך אותה וכאמור.

תימה. אולי הנצי"ב היה יכול להגיד, כי לא נראים לו הפירושים האלה, להתווכח איתם, אבל אינו יכול להגיד כי לא ביארו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אדום אינם בכלל כאלה, אלא שהנקודה העיקרית אצלם היא יותר אחרת, הם גוזרים גזירות נגד הדת, לבטל את עם ישראל, שימירו את דתם. אולם ישמעאל, אינם גוזרים על הדת, הם לא עושים גזירות נגד התורה.

בכל אופן, הכוונה שאם הנצי"ב דוחה את הרמב"ן, אזי הוא ג"כ נגד הרמב"ם ונגד מהרח"ו. הרמב"ן מיושב, כי הוא סובר כמותם. גם אם נגיד שישנה אפשרות אחרת. ומפורש כך בזוה"ק פ' שמות [דף י"ז ע"א], אין לך גלות קשה לישראל כמו גלות ישמעאל יעו"ש. אבל אמרנו, כי כולם בעצם צודקים, והשאלה היא רק על איזה זוית מסתכלים. בעו"ה בהמשך, אולי יהיה מובן יותר. ובנפלאות מתורתך פ' נצבים, על הפסוק ונתן וגו' על אויבך ועל שונאיך, הרחבנו במקורות העניין שרשיו וסעיפיו.

ולגבי מה שהוא טוען, כי לא רק בבני ישראל הם התעללו, אלא בכל מי שהם כבשו. האמת היא, כי הוא קצת נזהר בלשונו, כי הוא לא כתב שזאת 'תימה', שהוא תמימה, אלא 'לא ידעתי'. אני לא יודע, וכי בני ישמעאל לבד וכו'. הוא כביכול משאיר פתח. מתפלא.

ובסוף הוא אומר, כי הם עשו פרעות. בסדר. עם בני ישראל, הם מתעללים. כאשר הם נלחמים עם יהודים. צריכים לדעת, הישמעאלים יודעים את מעלת עם ישראל. ראיתי כתוב כך במפורש. אצלם, להילחם עם כל אומה, זאת אינה חכמה, רק נגד יהודים. הם מבינים, כי עם ישראל זהו משהו גבוה וגדול, ולכן הפאר שלהם הוא בכך. לכן, לגבי עם ישראל, הם יותר מצערים אותם. להתגדל עליהם. גם הנצי"ב בעצמו מדייק וכותב, 'הפרעות'. בסדר. לעם ישראל, הם מתעללים. הנה הוא בעצמו נותן לנו את התשובה, כי כאשר הם נגד עם ישראל, הם עושים צרות יותר גדולות, אשר אי אפשר להשוותם אל עמים אחרים.

*

בספר נתיבי חיים [דף קי"ט], כתב תירוץ על קושיית הנצי"ב. אף כי לדבריו, זאת קושיא חזקה על הרמב"ן.

ולגבי הטענה שלו, כי הגר הרי יודעת – מוחזקת שרה אצלה – כי היא יראת ה' מאד. פלא, כי הדבר נגד המדרש. הנצי"ב הרי מדבר, על המדרש שלדעתו הוא כנגד הרמב"ן. אבל הלא כתוב במדרש, שהיו גבירות המבקרות את שרה אמנו בכל יום, והגר היתה אומרת להם, אל תחשבו ששרה היא צדקת, כפי שהיא נראית לכם. והראיה, כי אני – הגר – בפעם הראשונה, מיד הריתי. והיא, עשרות שנים, ולא הרתה. 'אין סתרה, כגילויה'. היא נראת צדקת, כלפי חוץ, אבל הפנימיות שלה היא רקובה. רח"ל. כך הגר מדברת, על שרה אמנו.

יכול להיות, כי מה שהיה עם פרעה בזמנו, הדבר היה היה פעם. אולם כעת, היא ירדה ממדרגתה. א"כ ההיפך, הגר דיברה דברי לשון הרע חמורים על שרה אמנו, וזלזלה בה. כך היא היתה אומרת למטרוניות, ש'אין סתרה כגילויה'.

ולגבי עיקר השאלה שלו, זכי בני ישמעאל נתעללו בזרע אברהם יותר מכל אומות העולם, הבאנו כבר את הרמב"ם באיגרת תימן ואת מהרח"ו בספרו עץ הדעת טוב על תהלים, האומרים כי אכן כן, 'אין לך גלות קשה יותר מבני ישמעאל'.

כנראה, מי שנמצא בגלות ישמעאל, כמו הרמב"ם ומהרח"ו, הם ידעו היטב מי הם הישמעאלים.

הערה מהקהל: השאלה האם הם ידעו, מה שהיה בארצות אירופה? כגון מסעי הצלב והשוואה. כל אחד אומר מהצד שלו, מה היה יותר גרוע.

תשובת מרן שליט"א: זה נושא ארוך. ולכאורה למעשה אתם צודקים, וגם הדבר תלוי בגירסאות במסכת שבת [דף י"א ע"א], 'תחת אדום ולא תחת ישמעאל', או 'תחת ישמעאל ולא תחת אדום'. ישנן בגמרא שתי גירסאות, מה יותר גרוע? זאת סוגיא בפני עצמה. כנראה שני הדברים נכונים, רק שהדבר תלוי על מה מסתכלים. מבחינת הפראות, אין פראים כמו הישמעאלים. ועוד מעט אולי נראה זאת. מבחינת השפלה, אין כמותם. זה לא שבני

וזה לשונו, ובנדון הקושיא החזקה שהזכרנו לעיל של הנצי"ב ז"ל, נוכל לבאר, שלאמתו של דבר אנו סובלים משניהם. הוא אומר, מה אתה שואל? למה הרמב"ן אומר כך על בני ישמעאל דוקא? התשובה היא, כי הוא לא נתכוון דוקא לישמעאל. אנחנו סובלים, גם מישמעאל וגם מעשיו.

מעשו, משום שנאמר, ולאם מלאם יאמן. ומפרש רש"י שם, כשזה קם זה נופל ובראשית כ"ה, כ"ג. ועיין ברמב"ן על אתר, ובספרים מובאים שני פירושים על זרב יעבד צעיר, או שהרב ישלוח בצעיר שיעבוד לו, או שהרב יעבוד לצעיר. זהו בנוגע לעשו. אבל על ישמעאל ובניו, זה משום שגרשו וענו את הגר. ועיין בבראשית רבה [תולדות ס"ז ז'] ז'פרקת עלו מעל צוארד', א"ר יוסי בר חלפתא, אם ראית אחיך פורק עולו של תורה מעליו, גזור עליו שמדים ואתה שולט בו וכו'. לפי זה, יש לבני ישמעאל סיבה אחרת, מאשר לבני עשו.

לדבריו, כל ההבדל הוא, מהי הסיבה? בני ישמעאל, מה שהם מצערים אותנו, זהו בגלל ששרה אמנו עינתה את הגר. ובני עשיו, זהו בגלל מה שאמר ה' לרבקה, ולאם מלאם יאמן [בראשית כ"ה, כ"ג]. זאת תשובתו, לקושיית הנצי"ב.

נראה לפענ"ד, כי זאת אינה תשובה. כי לגבי עשיו, לא כתוב 'עיניו'. הרמב"ן מדבר לגבי 'עיניו', מדוע בני ישמעאל מענים? ואתה מביא, שעם ישראל סובלים תחת עשיו, אולם לא כתוב לשון של עינוי, אלא רק אצל בני ישמעאל. לכן הרמב"ן הסביר, למה דוקא בני ישמעאל. מה שאנחנו סובלים מעשיו, זאת דרגא פחות.

שאלה מהקהל: אם הבנתי את דברי הרב, הרי אין זה דוחה את תירוץ הנתיבי חיים לקושיית הנצי"ב, אדרבה מיישב את דברי הרמב"ן.

תשובת מרן שליט"א: אכן אנחנו מיישבים את דברי הרמב"ן.

חוץ מזה, גם אם הדבר נכון, כך היה בדורות שעברו. במשך הדורות. אולם כעת בארץ ישראל, אנחנו סובלים מן הישמעאלים, ללא

הבדל בין אשכנזים לבין ספרדים לבין תימנים. כיום, כולנו תחת ישמעאל. א"כ המדובר.

וואפילו אם צדקו דברי הנצי"ב שכך היא המציאות, לענ"ד לא קשיא מידי, שהרי בהדיא כתב הרמב"ן שנתן לה ה' בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה וכו'. ר"ל שיהא פרא אדם בטבעו, ויתנהג כך עם כל העולם, וממילא גם עם ישראל. וזהו מפני שמעשי השי"ת הם בדרך הטבע. מה שאין כן אם יתנהג כך רק עם ישראל, היה השי"ת צריך לעשות דבר מיוחד, שיהיה טבעו כך רק כלפי אומה מסויימת. וכיון שכל העולם לא נברא אלא בשביל ישראל, לא איכפת ליה שיתנהג כך גם עם שאר העולם, אף שהם לא היו בכלל החטא. ועיין לשון הרמב"ן על פסוק (בראשית ט"ז, י"ב) והוא יהיה פרא אדם, והעניין על זרעו, שיגדל ויהיו להם מלחמות עם כל העמים וכו'. איתמר.

שני טעמים מדוע בפסוק 'מפני שרי גברתי אנכי

בורחת', האות רי"ש במלה בורחת היא בפתח ולא

בקמץ, למרות שזהו סוף הפסוק.

הבאנו לעיל את הפסוק, מְפַנֵּי שְׂרֵי גְבֻרָתִי אֲנֹכִי בְּרַחַת [בראשית ט"ז, ח'].

המלאך שאל את הגר, אי מזה באת, ואנה תלכי? ותאמר מפני שרי גבירתי אנכי בורחת.

האם הדבר נכון, לפי הדקדוק? הרי זהו סוף פסוק, א"כ צריך להיות 'בורחת' בקמץ? כמו 'שמים' - 'שמים'. 'אָרֶץ' - 'אָרֶץ'. היה צ"ל 'בורחת'.

הערה מהקהל: מובא בתורה קדומה ההערה בשם מחברת התיגאן שם במקום, כי זה יוצא מן הכלל.

תשובת מרן שליט"א: נכון. דבר זה נמנה, בכלל היוצאים מן הכלל. אכן במוסרה ישנן 'פתחין באתנחא וסוף פסוק', וזה נמנה מביניהם. 'בורחת', זהו ג"כ יוצא מן הכלל. אבל רצוני להסביר בס"ד, למה? אין דברים סתם לחנם.

כל בעלי המוסרה, מעידים על זאת. גם הרד"ק כתב, בורחת, בפתח הרי"ש בסוף פסוק שלא כמנהג.

שערי יצחק – השיעור השבועי

סוף פסוק. אולם, לא נגמרה עדיין הבריחה. הגר עדיין בורחת. הפלא ופלא.

ואם תשאלו, מה יהיה בסוף, כשהם ישובו אלינו ויתענו תחת ידינו? וכי אז נקרא בקמץ 'בורחת'? תשמעו דבר הפלא ופלא. ישנו מאמר בתיקוני זוה"ק ותיקון מ"ח, דף פ' ע"ב האומר, כי כאשר לא מדברים בשב"ק דברי חולין וכדומה, אם עם ישראל מקדש את עצמו בקדושת השבת – כאשר האדם שומר את עצמו בשב"ק בקדושה – שורה עליהם השכינה הקדושה. והרי כפי שישנה השכינה הקדושה, יש בטומאה משהו מקביל, הנקרא נוקבא דקליפה. א"כ אם ישנה קדושה בשב"ק מצד השכינה, הנוקבא לא מוצאת מקום לשלוט שמה, ואז היא בורחת. כמו שנאמר בשפחת שרה, מפני שרי גבירתי אנכי בורחת. דהיינו, אם ישנה קדושה, היא בורחת. זהו מה שכתוב שם בזוה"ק.

כיון שתמיד הקמץ מראה על דבר גבוה ומרומם, ופתח זהו משהו נמוך שפל, לא רוצים להגביה אותה, כיון שמדובר על הטומאה, לא לתת לזה הגבהה ורוממות, לכן זה נמוך. זאת אומרת, שהדבר תמיד יהיה, גם לעתיד לבוא, גם כאשר הם ישובו אלינו ויתענו תחת ידינו, עדיין ישנו מקום שזה יהיה בפתח.

מה שאמרתי מקודם, זהו תירוץ על זמנינו, כי עדיין היא בורחת, לכן כביכול זה ממשיך, לא לעשות הפסקה. אבל לעתיד לבוא, אפשר יהיה לפי הפירוש ע"ד הסוד שאמרנו קודם בס"ד.

שאלה מהקהל: לעתיד לבוא תהיה 'קליפה'? תשובת מרן שליט"א: אתה שואל טוב. בימים האלה, אם לא יהיה יצר הרע, לא תהיה הפרעה מצד האומות. אבל לפי הכלל שיעולם כמנהגו נוהג, לפי מה שאנחנו פוסקים, הרמב"ם פוסק כך, כדעת שמואל, שאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד, משמע שיהיה יצר הרע. [ולפי מה שכתב מהרח"כ, הרמב"ם לא פסק כך, שהרי הביא גם סברת החולק, עיין בספרו שם טוב פרק ח' מתשובה הלכה ז'. איתמר].

חושבני כי ישנם כאלה אשר עלולים לטעות, במה שכתב הרד"ק 'שלא כמנהג', ולהבין כי הכוונה היא שהמנהג לקרוא בקמץ, אבל צריך להיות בפתח. נגד מה שנוהגים בני האדם. אולם, זאת טעות. המדקדקים משתמשים במלה 'שלא כמנהג', במובן שהכוונה שזה לא כפי שבדרך כלל. לא המנהג בפועל. וזהו דבר ידוע.

גם הר"א אבן עזרא, פשוט אצלו כך. וז"ל, בורחת, נפתח הרי"ש, בעבור אות הגרון שהוא אחריו וכו'. וכן משפט הלשון, אין זר אתנו.

האבן עזרא ג"כ כותב שזה בפתח, אבל הוא לא בא להגיד זאת מצד שזהו סוף פסוק, אלא הוא בא ליישב קושיא אחרת. למה זה פתח, ולא סגול. לא למה זה לא קמץ. לדבריו, למה זה בורחת, היה צ"ל בורחת. כי משקל המלה בורחת, הוא כמו שומרת, עובדת. על כך הוא אומר, כי שומרת, זה אותיות רגילות. אבל אות גרון, ח"ת, צריך לבוא לפני כן פתח. דהיינו, פשוט אצלו שזה פתח, רק שהוא בא ליישב שאלה אחרת.

ומה שהוא מסיים 'אין זר אתנו', זאת מליצה על פי הפסוק במשפט שלמה המלך [מלכים ראשון ג', י"ח] **אין זר אתנו בפית**. כוונתו שזה לא נחשב זר, דהיינו יוצא מן הכלל, אלא מתאים לכללים.

ברם לגופו של עניין, ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא. נכון שזהו יוצא מן הכלל, וישנם רבים היוצאים מן הכלל, ולכולם ישנן טעם. כעת אנחנו עומדים על הפסוק הזה, מפני שרי גברתי אנכי בורחת. למה זה פתח, ולא קמץ?

לפי מה שאנחנו אומרים עד עכשיו, הדבר מיושב הפלא ופלא. הפירוש הוא, כי שרה עינתה אותה, ואז היא בורחת, דהיינו היא לא רוצה ששרה תענה אותה. הדבר בא להגיד, כי עד עכשיו היא 'בורחת'. עדיין לא היגענו אל השלב, של 'שובי אל גבירתך והתעני'. זהו השלב הבא. אנחנו בנתיים במצב, שלא מענים אותם, אלא אדרבה הם מענים אותנו. אם היה כתוב 'בורחת', פירושו שהבריחה כבר נגמרה.

וישנן הוכחות לכך. כתוב במדרש שלעת"ל, אדם שירצה לחלל שבת, יקבל גערה. זה בילקוט שמעוני ירמיהו סוף רמז שט"ו, בשם שוחר טוב, בעוה"ז אדם לוקט תאנים בשדה, אין התאנה אומרת לו כלום. אבל לעתיד לבוא, היא צווחת ואומרת, שבת הוא, שבת הוא. משמע שישנו יצה"ר. וכן לגבי עבירות אחרות. כפי שנאמר (חבקוק ב', י"א) **פִּי אֶבֶן מְקִיר תִּזְעַק, וְכָפִיס מַעַץ יַעֲנֶנָּה**. הוא יקבל התראה, אבל משמע שישנה התעוררות של היצה"ר. משמע שהדבר עדיין יהיה קיים. והאריך כבר על כך מהרי"ב (בעל שו"ת בית דוד) משאלוניקי בספרו צמח דוד חלק ראשון דף רל"ה, וגם אני הקטן בנפלאות מתורתך הפטרת שבת פרה.

המשך הבירור מבחינה השקפתית לגבי המדינה וצבאה, ועניין ג' השבועות שהשביע הקב"ה את ישראל, האם ההשתתפות בממשלה היא מחזקת את שלטונם, התייחסות לדברי בעל ויואל משה מסאטמר, שורש ההבדל שבין הרבנים האשכנזים לספרדים בעניין זה, ודברים מופלאים שכתב הש"ך לגבי השאלה כיצד יצחק אבינו אהב את עשיו הרשע. אנחנו מבררים בשיעורים האחרונים בעזרתו יתב' מבחינה השקפתית, את היחס שלנו למדינה ולצבאה. להבין את דעת גדולי ישראל. כי מצד אחד, אנחנו נמצאים במצב, של תחת שלטון הערבירב, שלטון מדינת ישראל. וידוע מה שהגר"ח הלוי זצ"ל אמר, כי כוונתם ומגמתם בעשיית המדינה, כדי לעקור את הדת. לא בגלל שהם חיפשו כבוד, כי אם תהיה להם מדינה אזי יהיה להם כבוד, ועל הדרך הם יהיו נגד הדת. אלא שעיקר הקמת המדינה, היתה נגד הדת. נגד תוה"ק רח"ל.

הגר"ח הלוי אמר, והוא ידע מה שאמר. הוא הבין לעומק בתוך תוכם, מה המחשבות שלהם. ודיברנו על כך כבר בעבר.

אולם כעת השאלה, אנחנו מדברים מצד שני, האם עצם זה שעושים דברים הקשורים אל המדינה, או כגון שמתפללים לשמירה במלחמה ולהצלחת העומדים במערכה וכו',

האם זאת הודאה בשליטה שלהם? האם הקמת המדינה, זה נגד רצון ה', נגד ג' השבועות? כפי שאמרנו בזמנו, רוב גדולי ישראל סוברים, הולכים בדרך ביניים, כי מה שנמצאים איתם נציגים בממשלה, זה לא נקרא שמשותתפים איתם, כי מצילים מידם. לא שמחזקים את השלטון שלהם, אלא זה מחוסר ברירה, כי ח"ו המצב יכול להיות הרבה יותר גרוע. נאבקים עם הלסטים.

מאידך, ישנה את השיטה של בעל ויואל משה, וכן 'על הגאולה ועל התמורה', שהוא נגד זה, ורצוני לבאר בס"ד היטב כדי שהדברים יהיו מסודרים.

אקרא בפניכם, מן הספר דעה חכמה לנפשך, שיחת קודש התשע"ד וליקוטי דא"ח פרשת מסעי התשע"ד, דף ל"ג. זה במלחמה דומה שהיתה אז. דיבר בארוכה על התפילות שיש להתפלל בימים אלו על כל אחד מאחביי בכל מקום שהוא, שלא ינזק ולא יפול משערת ראשו ארצה, וכמש"כ רביז"ל בזה שכל א' ששם ישראל עליו (היינו שמאמין בהש"י) הש"י מתפאר בו ויש לו נח"ר גדול ממנו, וכל אלו התינוקות שנשבו שבזמנו בכלל זה, שמאמינים המה כולם בה' אחד. וכמוש"כ הרה"ק מסאטמער זי"ע [בהקדמת ספרו על הגאולה ועל התמורה], שבשעת המלחמה יש להתפלל על כל ישראל. צריכים לדעת, כי בזה גם סאטמר מודים. בשעת מלחמה, צריכים להתפלל על כל ישראל שיינצלו. לא לחשוב, כי אין קשר. ח"ו. סוף סוף, כולם יהודים. הדבר גם לשיטתם.

ובהערה ז' מובא כך, וזל"ק שם, ובאמצע המלחמה בודאי לא היה דרך אחרת אלא להתאמץ בתפילה עבור ישראל שלא יהיו טרף לשיניהם, ולא יבואו לידי פְּלִיה ח"ו באופן נורא. והשי"ת ברוב חסדיו, אשר לא כלו רחמיו, לא רצה בכליון בעון האפיקורוסים המחטיאים את ישראל בנפשותם, ומציתים את האש, והציל את שארית הפליטה מידי הרשעים האכזרים שמשני הצדדים. ואולי גם התפילות שהרבינו להתאמץ עבורם בתפילה

שערי יצחק – השיעור השבועי

אנחנו מתייחסים למה שהוא אומר, למרות שרוב גדולי ישראל אינם בדעה שלו, ויחיד ורבים הלכה כרבים. כי אחרי ככלות הכל, בעל ויואל משה היה צדיק וקדוש. מי שזוכר, הגרא"מ שך זצ"ל בהספדו עליו, למרות שהוא לא היה בדעה כמוהו, אמר בזה"ל, 'אזל גוברא דמיסתפינא מיניה'. א"כ יש לו משקל.

מצד אחד, הזכרתי כבר את רבני הספרדים, שנראה כי הם 'בצד השני'. בעבר, וחושבני כי גם היום ישנם רבים כאלה. אינם רואים בכך דבר פסול, מי שבירך לחיילי צה"ל, 'העומדים על משמר ארצינו, מגבול הלבנון ועד ארץ מצרים וכו', ולברך את ראשי המדינה וכו'. הם לא מתייחסים לזאת, כדבר שלילי. זהו מהצד השני.

ואמרנו בזמנו, כי זהו כיון שהם לא הכירו את עומק הרשעות של-אשכנזים החילונים. כעין זה זכורני שכתוב בס' הצדיק רי"ז מסלאנט, כשאירעה מחלוקת רח"ל בתוך קהילת האשכנזים בירושלים ת"ו, וצד אחד פנה ועירב בכך את רבני הספרדים, אמר הצדיק הנז', שהם אמנם ת"ח וצדיקים, אבל אין להם להתערב בענייני האשכנזים, כי אינם מבינים בזה יעו"ש. ופשוט שזה נכון ביסודו. גם יש לדון ולהוכיח לפי התוצאות. חכמי הספרדים שהאמינו לפי תומם לאשכנזים החילונים והשמאלנים, ושלחו את ילדיהם חמוד אצלם בבתי ספריהם, הם הוציאו אותם לתרבות רעה רח"ל. וכל כיוצא בזה, עם משכילים ופשרנים.

אולם חשבתי לאחר מכן, וכנראה האמת היא, שהדבר אינו כ"כ פשוט. עכ"פ אולי ישנו צד שני למטבע. ישנם דברים, שאנחנו לא יכולים להבין עד הסוף. רואים הבדל, לא מהיום, אפילו בפסקי הלכה, שישנו הבדל בין הספרדים לבין האשכנזים. הספרדים נוטים להקל, והאשכנזים נוטים להחמיר. והשורש בזה, כך החיד"א מביא, כי הספרדים השורש שלהם הוא ב'חסד', והאשכנזים ב'גבורה'.

אמנם לא כולם. זה בדר"כ. יש ספרדים מחמירים, ויש אשכנזים מקילים, כגון מהרש"א. ואכמ"ל.

בכל תפוצות ישראל, היא שעמדה להם בצירוף זכות של תשב"ר אותן שאין מעורב לימודם בספרי מינות ח"ו, וזכות בני ישראל הכשרים שבורי לב הדרים שם הנאנחים והנאנקים ושפכו לבם כמים לפני השי"ת, וסבלו פחד ואימה נוראה, אימת מות וסכנה גדולה ח"ו, בשביל זה נתבטלה אז הגזירה שבא ע"י האפיקורוסים האלה עורכי המלחמה. עכ"ל.

ובהמשך [בגוף הספר דעה חכמה לנפשך] מובא כך, אך מ"מ צריך להזהיר הרבה, שלא ליפול ח"ו בבחי' הלאו של ז'שם אלהים אחרים לא תזכירו', היינו שלא להזכיר כלל את כל הענינים הקשורים בקליפת הערב רב, ובקליפת ה'כחי ועוצם ידי'.

דהיינו שאין להזכיר כלל, לא בדיבורי בנ"א וכ"ש לא בתפילה, את כל עניני הצבא שלהם, ועניני החיילים, ועניני מדינתם וכו', שיש בהזכרת ענינים אלו סכנות גדולות של התערבות קליפות קשות ונוראות, דטומאת הציונות וטומאת כל העבירות שלהם בהקמת מדינה נגד ה' ונגד משיחו וכו'. ומי יאמר ז'פיתי ליבי, להיזהר כדבעי שלא יתפס בלבו ובמוחו שמץ מטומאות נוראות אלו. וע"כ הדרך היחידה בזה היא כנ"ל, להתאמץ בתפילה ותחנונים עבור כל אחד מבנ"י בכל מקום שהוא, ובפרט על כל א' מישראל הנמצא במקום סכנה ח"ו, שינצל מכל נזק ומכל צרה וצוקה, ובפרט שיזכו כ"א מישראל לחזור בתשובה שלימה להש"י, וכן יש להתפלל שינצלו בנ"י הכשרים שישארו שלמים בדעתם, שלא יפלו ח"ו בטומאה ד'כחי ועוצם ידי', ולא יכשלו לשבח את הרשעים המינים והאפיקורסים שהקימו מדינה הטמאה באופן של מרידה להכעיס בהש"י, ושלא להתחבר ח"ו בלבם אליהם. וזה בעצמו שמתאמצים לשמור על נקיון האמונה וההשקפה הטהורה, הוי זכות ושמירה גדולה על כל יהודי בכל מקום שהוא, ויה"ר שנזכה לרוח טהרה להשיב בתשובה שלימה לכל בנ"י ולגאולה שלימה ברחמים גמורים מתוך שמירה עליונה על כל יהודי בכל מקום שהוא בב"א.

החיד"א כתב זאת בקונטרס מסעותיו, הביא כך בשם חכם אחד, הספרדים בחסד והאשכנזים בגבורה. אכן האמת היא, כי בסוף הוא קצת מסתייג ואומר בזה"ל, 'ברוך ה'ודע'. הוא הביא את מה שהיה כתב, אבל הוא לא הכריע. לא ברור לו. אבל יש דבר כזה לגבי בית שמאי ובית הלל, שרבינו האר"י אמר, כידוע. וכ"כ כבר הרמ"ק בפרדס רמונים, שער המכריעין, והובא גם בשל"ה.

ולא עוד אלא שישנו גברא רבה שכתב דבר דומה, לגבי הספרדים האשכנזים והאיטליאנים, וזהו מהר"ר משה ואל, תלמיד חבר של בעל מסילת ישרים. הוא ג"כ כותב דברים בסגנון הזה, הבאתי את דבריו כבר בעבר, ומי שירצה יעיין הדברים במקורם ב'ספר הליקוטים' ערך תורה ודף ט"ז. והרחבתי בכל זה בס"ד בנפלאות מתורתך על מגילת אסתר, גבי פסוק האגרת הזאת.

אם הדבר כך, שהספרדים חסד והאשכנזים גבורה, ישנם דברים שאנחנו לא מבינים, איננו יכולים להגיד ביקורת עליהם. א"א לבטל אותם מן היסוד בעבור זאת. הגם שאנחנו סוברים שאין הדבר כך.

ואולי מטעם זה שהספרדים בחסד וכו', היה החזון איש פחות קנאי מהגרי"ז וחבריו כידוע, לפי שהחזון איש הוא מצאצאי מגורשי ספרד. אך שמא הנהגתו זו לא היתה מפני שלא היה קנאי כמוהם בעצם, אלא מפני שסבר כי בדרך זו תהיה הצלחה יותר. ולפי מה שאומרים שאשתו של בעל בית הלוי מבריסק היתה תימניה, נאמר שאת קנאותם ירשו מן האב. איתמר].

*

אקרא בפניכם, מה שכתב בעל שפתי כהן. דברים שלפוס רהטא לכאורה קשה להאמין. אני אומר זאת, רק בכדי שיהיה צידוד מסויים, להבין כי ישנם כאלה שאיננו יכולים להוציאם מחוץ למחנה, לומר כביכול שזהו דבר פסול בהחלט.

הוא מביא בפרשת תולדות [דף ל"ה], הא כיצד יצחק אהב את עשיו? הרי נאמר, וַיֵּאָהֵב יצחק

את עשיו פי ציד בְּפִיו [בראשית כ"ה, כ"ח]. וכי יצחק, לא ידע שעשיו הוא רשע? זאת שאלה נצחית. בכל שנה, כאשר מגיעים לכך, שואלים את השאלה הזאת, למרות שישנם כמה וכמה תשובות לשאלה הזאת. כנראה, הדברים אינם חודרים אל הלב. אם השאלה חוזרת בכל פעם, הדבר סימן שחסר לנו פה משהו.

מביא השפתי כהן כך, כתב בעל שערי אורה ז"ל על זיאהב יצחק את עשיו, אמר, וכי צדיק גמור כיצחק, שאין השכינה נפרדת ממנו אפילו שעה אחת, היה אוהב לרשע כעשיו? יצחק אבינו, שהשכינה איתו. איך יכול להיות דבר כזה?

אלא, פרק גדול מסודות התורה הוא. לכן אנחנו לא מבינים, כי הדבר אינו פשוט.

דע, כי יצחק אבינו ז"ל צפה כל הַעֲתִיד לְהִיֹּת, וצפה וראה כל בני יעקב חוטאין ומכעיסין לפני ה', ויירשו דיני גיהנם. וכשראה ישראל בגלות עשו, שמח, שגלות מכפרת עוון. הצרות של עשיו, הן טובות מאד, כי דברים אלו יכפרו על עם ישראל. ואהב צרות עשו, ללמד על ישראל חובה, כדי לגמור עליהן הדין בגלותו בעולם הזה, ולא יהיו ניצודים בדיני גיהנם. וזהו כי ציד בפיו, הציד שהיו ניצודים בגיהנם, בא לפיו של עשו, לזה שמח. והאריך שם בשער חמישי.

אומר בעל שפתי כהן – זהו מהר"ר מרדכי הכהן זצ"ל – כך, ועם זה נבין מה שאמרו ז"ל, תחת אדום ולא תחת ישמעאל.

תשמעו דבר נפלא, שהוא אומר. וכפי שהקדמתי לכם, אלמלא שהדבר היה כתוב, אי אפשר היה לומר אותו. אבל, כתוב. ואיך שנבין את זה, נבין גם את זה. לכל הפחות קצת טעמנו משהו.

אמרנו לעיל, כי ישנה גירסא בגמרא שבת דף יא., 'תחת אדום ולא תחת ישמעאל'. משמע, שעדיף אדום, ולא ישמעאל. כדעת אלו האומרים, שישמעאל הוא יותר גרוע.

הוא מקשה על כך, והלא הוא – ישמעאל – משלושים וחמש שרים ימיניים, ואדום הוא משלושים וחמש שרים שמאליים, והוא יותר

שערי יצחק – השיעור השבועי

'גאון רבני תימן ותפארתם'. קל וחומר אני הקטן יצחק, אינני אברהם, אני במדת הגבורה... אני לא בכיוון הזה.

חשיבות אמירת נוסח הפרת עצה בעת צרה,
ואמירתו כעת בסיום השיעור לרגל מצב מלחמת
שמיני עצרת הנמשכת.

חבל שהזמן קצר, וצריכים כבר לסיים. רציתי להעיר על העניין שהבאנו מה שכתב כי התפילה צ"ל עבור כל אחד מבני ישראל וכו' שזוהי הדרך היחידה, דהיינו לדעתו רק בסגנון זה. ובלנ"ד נשלים זאת בשיעור נוסף.

בעוונותינו הרבים, פִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יְהִימִין
וּמִשְׁנֵאֵיךָ נִשְׂאוּ רֵאשׁוֹ. עַל עֲמֻךָ יַעֲרִימוּ סוֹד
וְיִתְיַעֲצוּ עַל צַפּוֹנֶיךָ (תהלים פ"ג, ג'–ד').

בעו"ה לאחר השיעור, נאמר בתרועה וקול שופר את נוסח 'הפרת עצה', יחלקו זאת לציבור הנמצא כאן, שתהיה תפילת רבים, עם פתיחת ההיכל.

הזכרתי כבר בשיעור (תולדות התשפ"ד), אולם כעת רצוני יותר לפרט – את מה ששמעתי מהמחותן שלנו, הרב יחיאל מדמון הי"ו, שהוא החתן של הרה"ג הצדיק יחיא אלשיך זללה"ה. הוא סיפר לי בזמנו, ששמע מפי ה"ר סעדיה נדאף, בנו של מה"ר אברהם נדאף בעל ענף חיים, כי כאשר עמדו חילות הגרמנים הנאצים הרשעים, שר צבא שלהם היה – חוץ מכבוד בית הכנסת וכבוד המקום ברוך הוא וכבודכם – רומל. כך קראו לו. שם רשעים ירקב. והוא כמעט עמד להיכנס לא"י. רח"ל. הם הקיפו, כבשו הרבה הארצות, מרוקו ואלגיר וכו', הגיעו עד מצרים, ועמדו כבר בשערי ארץ ישראל. אחד אחרי השני. היתה להם הצלחה בלתי רגילה. היתה סכנה גדולה. רח"ל. והיו גם תימנים, כאן בא"י.

עמד אז הרה"ג יחיא נחום המפורסם, השד"ר של בי"ד צנעא, שהוא היה גר אז בא"י. הוא ברח מתימן, בגלל אימת השלטון, כי חוץ ממה שהוא היה שד"ר, הוא גם היה מבריח את הילדים היתומים, כי הם היו מאסלמים אותם על כרחם. זאת היתה פעולה מוסוית שלו,

קשה ויותר אכזרי. איך יאמר, תחת אדום? איך אתה אומר, תחת אדום וכו'? וכי יותר טוב, תחת אדום? הרי השר השמאלי, שהוא אדום, צריך להיות יותר גרוע. כיצד אתה אומר, שישמעאל יותר גרוע? למה ישמעאל יותר גרוע מאדום, הרי עשיו הוא בצד שמאל, והשמאל הוא יותר קשה?

אלא סוד הענין הוא, שיצחק הוא כובש מדת הגבורה בחזקה, לכך בחר במדה זו לעמוד כנגדה לרחם על בניו, כמו שאמרו ז"ל [שבת דף פט:]: על פסוק [ישעיה ס"ג, ט"ז] פִּי אֲבִרְהֶם לֹא יִדְעֶנּוּ וגו'. מי שהציל את עם ישראל מהתוכחה לעתיד לבוא – ידוע שכך מבואר בגמרא מסכת שבת שם – זהו יצחק אבינו.

לזה אמר 'תחת אדום'. שאם יתגברו עלינו, יעמוד כנגדם, כי לזה בחר במדה זו. שמעתם? יצחק הוא מדת הגבורה, ואם עשיו יעשו צרות הוא יהיה נגדם, הוא מציל אותנו.

אבל לא תחת ישמעאל, לפי ששם מדתו של אברהם, 'ואברהם לא ידענו'. ואם יראה בני ישמעאל מתגברים עלינו, לא יעמוד כנגדם, לפי שהוא התפלל עליו ואמר לו ישמעאל יחיה לפניך'. אין לנו שמה מגן. שם זהו אברהם אבינו, אשר אינו עומד נגד ישמעאל.

עד כאן, דברי השפתי בהן. דברים עמוקים מני ים, מי יכול להבין את זאת. אבל זהו אברהם אבינו, מדת חסד, הוא משאיר.

לכן ישמעאל יותר גרוע, כי אברהם לא עומד נגדו, מכיון שהוא 'חסד'. נו, האם אנחנו מבינים זאת? איננו מבינים. אבל מבינים, שאנו לא מבינים, ושישנם כאן דברים נסתרים.

ולכן, גם שלא יהיו לנו טענות על הספרדים, שהם במדת חסד, ומה הם חושבים. יש להם כל מיני שיקולים, שאיננו יכולים לרדת לסוף דעתם.

אבל בכל אופן, אנחנו התימנים, איננו בדרך שלהם. אנחנו, לא בחסד ולא בגבורה, אלא ממוצעים. האשכנזים בגבורה, והספרדים בחסד, והתימנים הם באמצע, זאת מדת תפארת, שהיא ממוצעת. ולכן מהרי"ץ זהו

חיצונית הוא היה מסתובב ממקום למקום לבדוק את בקיאות השוחטים בהלכה וכו'. כאשר הוא ראה שזה ככה, היה בסכנה, הוא ברח מתימן, והגיע לא"י.

הוא מספר, כי עשו שם 'הפרת עצה', בשם עשר, חמש, שש, חמש וכו'. ובסיום אותו מעמד אמר, דעו לכם, ה' שמע את תפילתנו. הרשע הזה רומל, לא יכנס לא"י.

פלא עצום. ויהי לנס.

איך הוא ידע? אין לנו יותר פרטים, אבל מובן שהוא קיבל אות מן השמים.

מה היה הנס? תשמעו פלא עצום. שר הצבא הרשע הזה, אשתו ילדה, והוא הלך לבקרה. הבריטים עשו בדיוק אז התקפה נגד הגרמנים, אף שלא ידעו כי הוא לא נמצא, עשו התקפה בהפתעה מבלי לדעת שמנהיגם לא נמצא, והגרמנים התבלבלו וברחו, ומאז התחילו הגרמנים לרדת. מאז הלכו וירדו.

השם ברוך הוא בלבל מחשבותם והפר עצתם, וב"ה שנפטרנו מן הצרה הזאת.

כן השם ברוך הוא יהיה בעזרנו גם בעת ובעונה הזאת.

שאלה מהקהל: אבל בשיעור הקודם הרב אמר שהנס אירע בזכות תפילות הר"י פתיה?

תשובת מרן שליט"א: זה וזה גורם. כל אחד פעל מהצד שלו, וביחד זכינו. כבר הסברתי זאת בשיעור מוצש"ק תזריע ומצורע התש"פ בשל"א דף 8. וע"ע מש"כ ידידנו הרה"ג ישראל גברא שליט"א, שנדפס כעת בחוברת ונ'שעה (סדרי תפילות לעת צרה) דף 110 ד"ה ואמר.

תוספת דברים בעניין ביאור מ"ש הרמב"ם כי ג' השבועות הן על דרך המשל, ובעניין רפואות אלטרנטיביות שהן מהצד ההפוך מן הקדושה.

אסיים בעוד דבר אחד אחרון, בקשר למה שדיברנו בשיעור הקודם, בעניין ג' השבועות, כי הן לדעת הרמב"ם באגרת תימן 'דרך משל'.

שימח אותי מאד ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו, בהודיעו לי כי הוא מצא שני ספרים, שפירשו

כפי שהסברנו בס"ד. זהו בבחינת מה שאומרים, 'מי שהולך בדרך, פוגש אנשים'. אם אדם הולך בדרך עקלתון, הוא פוגש חיות רעות ולסטים רח"ל, משא"כ אם הוא הולך במסילה.

ביקשתי ממנו שיעלה זאת על הספר ובדיו, ואכן הוא כתב ושלח אלי כך, לק"י עש"ק פרשת וישלח חי כסלו התשפ"ד בשל"ה.

לכבוד מו"ר מרן הרה"ג רבי יצחק רצאבי שליט"א.

רצון יראיו יעשה, הנני מקיים בקשתו של מרן שליט"א שאשלח חברים שפירשו את דברי הרמב"ם באגרת תימן, 'והשביע עליו על דרך המשל' כמו שזכה מרן לפרש, שאין הכוונה דהוי כהמלצה ועצה טובה, או כאזהרה חמורה גרידא. אלא פירושו שהשבועה הזאת אמיתית, רק שאמר את זאת בדרך של משל.

ואתה תחזה בספר קובץ גיליונות מרי"ח ניחוח ח"ו דף נז ד"ה ולפי, שכ' מחבר הספר אורחותיך למדני בזה"ל, ולפי זה יש לפרש במ"ש הרמב"ם באגרת תימן 'והשביע עליו על דרך המשל ואמר, השבעתי אתכם בנות ירושלים... ואתם אחינו אהבינו קבלו עליכם שבועתו ואל תעירו את האהבה עד שתחפץ' שכוונתו לומר שפירוש הפסוק היה בדרך משל ורמז, אבל עדיין יש חיוב על כל ישראל לקבל חיוב שבועה זו. וזהו מה שכתב הרמב"ם "קבלו עליכם", דהיינו שאתם חייבים לקבל שבועה זו. ע"ע בספר מלחמות, הנקרא בשם ילקוט השבעתי אתכם ח"י"א דף 154 שכ' בזה"ל, הרמב"ם מביא את איסור השבועות באגרת תימן... וגם אם אומר שזה "משל" הסביר את ה"נמשל" שכוונתו היא שאסור לצאת מהגלות לפני ביאת משיח צדקנו. ועוד אילו זה "משל" מדוע אמר שצריך לקבל "משל" זה כשבועה... אלא שכוונתו על אמירת "משל" היא לגבי כך ששיר השירים הוא משל לחיבת הקב"ה עם כנס"י.

*

דבר נוסף, לגבי מה שדיברנו בעניין רפואות אלטרנטיביות, כמו שישנם כיום לצערינו, כגון

מְנַסֶּה יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם [דברים י"ג, ד']. זהו נסיון.

השם ברוך הוא יזכנו, להידבק רק בקדושה, ולהתרחק מכל הדברים מהסוג הזה, וכיוצא בהם, אכי"ר.

מטוטלת, ומוח אחד, ושנים ישר צעדים. וכל מיני דברים, שמקורם הוא בטומאה.

ב"ה הוא מציין עוד מקורות לכך, וחשוב לדעת זאת, כי זהו נושא הצריך חיזוק. צריך לפרסם זאת יותר, אולי בל"ג בהזדמנות.

ועוד רציתי לציין לגבי מה שאמר מרן בשערי יצחק פרשת ויצא דף 21 בענין רפואת אלטרנטיביות שרבים מהם שרשם במקור הטומאה.

והיה כל מבקש ה' (ולא ע"ז) יעיין בספר שלחן הלוי (תשפ"ג) מאת הגאון רבי חיים ישראל בעלסקי זצ"ל דכל יקר ראתה עינו, שחקר ודרש את הסוגיא הזו באופן יסודי ורק אחר שדיבר עם המומחים לכל מיניהם, העלה כדברי מרן שחובה להתרחק מהשיטות הטמאות הללו.

ועיין עוד בספר כי אני ה' רופאך, מאת הרב רפאל שמערלא (ליקוואוד שנת תש"פ) שכתב ספר עב כרס בכל הקשור לנושא הנ"ל. וגם הוא זעק, שקץ תשקצנו.

והמקום ברוך הוא יצילנו מכל מכשול, אכי"ר. תלמידך חיים לוי מניו יורק. ברוך יהיה, וירבו כמותו בישראל.

המקום ברוך הוא יצילנו מכל מכשול. שְׁקֵץ תִּשְׁקָצְנוּ וְתַעֲבֹב תִּתְעַבְּנוּ פִּי חֶרֶם הוּא [דברים ז', כ"ו]. וְלֹא יִדְבֶק בְּיָדְךָ מְאֻמָּה מִן הַחֶרֶם [דברים י"ג, י"ח]. השם ברוך הוא יזכנו, ויאיר עינינו במאור תורתו. וישלח רפואה שלימה לכל החולים, שלא יזדקקו לתרופות האלה שהן בדרך טומאה, ולא להתפעל אם הדבר עוזר, כי זה בבחינת עבודה זרה, אֲשֶׁר חָלַק יְיָ אֱלֹהֵיךָ אֶתְם לְכָל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם [דברים ד', י"ט], כמבואר במסכת עבודה זרה דף נ"ה ע"א. מה שהדבר עוזר, אין לכך משמעות, כי לצערינו ישנו כוח לטומאה לפעול, וח"ו שהרבה פעמים – כפי ששמעתי – זה עוזר רק באופן זמני, ואח"כ זה חוזר. אבל אני אומר, אפילו אם הדבר עוזר, זה לא אומר שום דבר, אין לכך משמעות שזה אמיתי. אדרבה, פִּי

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

"מנויים לחיים"

ניתן לעשות מנוי חדשי (בהו"ק או בכ"א), לקבלת חוברות "שערי יצחק" מדי חודש לביתכם דרך הדואר. פרטים בטלפון: 050-4140741.